

CHURCHILL A VILÁGHÁBORÚ HADVEZETÉSI HIBÁIRÓL

A VILÁGHÁBORÚ egyre gyarapodó irodalmából magasan kiemelkedik Winston Churchillnek, a mostani angol pénzügyminiszternek nemrég megjelent kétkötetes könyve.¹ Maga Churchill a mai angol politikai életnek kétségkívül egyik legkiválóbb egyénisége; abban a hétköznapi szürkeségben, amely a mostani konzervatív kormányzatot jellemzi, ő a kezdeményező ész, a merész eredetiség, neki jutott legtöbb a genialitás adományából. Mint Churchill lordnak, a nagynevű politikusnak fia, és Malborough hercegnek ivadéka, terhes családi örökséggel lépett egész fiatalon a politikai élet terére. Volt katonatiszt újságíró, vitézkedett a búr háborúban, 1900 óta pedig állandóan képviselő, kezdetből konzervatív párti programmal. Pártját otthagya, liberális lett s mint harmincnyéves fiatalember, a kereskedelmi hivatalt vezette, a nemrég elhunyt Asquith kabinetjében. A világháború Churchillt egyik legfontosabb vezető állásban, az admirális élén találta. Amikor az osztrák-magyar ultimátum híre Londonba ért, ő volt az első a kabinetben, aki tisztában volt azzal, hogy nagy világesemények fenyegetnek. A nélkül, hogy külön utasítást kapott volna, harci készenléte helyezte az angol flottát, egy nagyobb hajórajznak pedig azt a parancsot adta, hogy a Földközi-tengeren védje meg a németek esetleges támadásaitól a francia csapatszállító hajókat.

A Dardanellák ellen vezetett balsikerű expedíció miatt Churchill megbukott. Ekkor kiment oda, ahol a halált osztogatták és mint zászlóaljparancsnok, résztvett a véres flandriai harcokban. Mint a Lloyd George-kabinet muníciós minisztere, páratlanul agilis szervezőnek, a mellett előrelátó politikusnak is bizonyult. Közben tanácsokkal látta el a hadvezetőséget, mindent látott, mindent megfigyelt, egész végig résztvett a fontos haditanácskozásokon s a hadvezetésnek minden titkába be volt avatva.

Churchill rendkívül széles tudású ember; mindenhez ért: stratégia, politikus, műszaki szakértő, közgazdász, pénzember, szervező, fel-találó egy személyben. Ha könyvét áttanulmányozzuk, azzal a megnyugtató érzéssel tesszük le, hogy nem pocsékoltuk el az időt, mert tanultunk belőle. Mi volta világháború? A mélyebb okokra Churchill sem mutat rá. Könyvéből nem tudjuk meg, hogy mi indíthatta arra az embermilliókat, hogy habozás nélkül engedelmességedjenek a behívási parancsnak, majd a föld alá temetkezve, túrjenek azelőtt sosem hallott, nem is sejtett gyötrelmeket. Nem értjük meg Churchill könyvéből,

¹ Winston S. Churchill, *The World Crisis 1916—18*; ugyanez németül is megjelent *Die Weltkrisis* címen.

miért kellett, vagy miért lehetett négy és fél esztendőn keresztül a emberölés szolgálatába állítani a nyugateurópai ipari és technikai civilizációnak minden vívmányát; de megértjük viszont belőle a háborút, mint adottságot, világosan látjuk a szörnyű játéknak minden apró csínját-bínját. Milyen hibákat követtek el maguk a szövetségesek, milyen helyrehozhatatlan baklövéseket követtek el a német hadvezetőség, ami végezetül a központi hatalmak összeomlására vezetett — ezt Churchill könyvéből mind megtanulhatjuk. A nagy mérkőzés egész lefolyását ilyen pragmatikusan, összefüggően és tanulságosan senki sem írta meg.

A nagy tragédiának voltak döntő pillanatai, amikor jóakarattal; belátással, megfontoltsággal végét vethették volna. Mindkét fél követett el olyan hibákat, amelyeket ha el nem követ, az események másképpen alakultak volna. Az első nagy, az egész világháború kimenetelére döntő befolyású nagy hibát a németek követték el, mindjárt kezdetben, mert elfelejtkeztek arról a stratégiai alapelvről, hogy mindig a gyengébb félre kell rámennünk a főerőnkkal, az erősebbel szemben pedig defenzívára kell szorítkoznunk, mindaddig, amíg amott ki nem vívtuk a döntő győzelmet. Az orosz volt a gyengébb fél, a könnyen megverhető ellenség. Ha Németország defenzívára, szorítkozik a nyugati fronton és ráveti magát a gyengébb ellenfélre, a világhistória egészen másképp alakul.

A Marne melletti csata valóban olyan nagy és döntő jelentőségű esemény volt Churchill felfogása szerint is, mint amilyenek általában a köztudat ismeri. Michel tábornok, a francia haditanács egykori elnöke, már 1911-ben hangoztatta azt a meggyőződést, hogy a németek Franciaországot Belgiumon keresztül fogják megtámadni, de úgy, hogy egy nagy átkaroló mozdulattal előbb Brüsszelt és Antwerpent is hatalmukba kerítik. Michel erre a feltevésre nagy védelmi programot épített a hadsereg létszámának jelentékeny növelésével, de vezértársai nem hittek neki. És az események őt igazolták: a támadás úgy következett be, amint ő azt megjósolta, három esztendővel azelőtt. Michel, minthogy a haditanács cserben hagyta, lemondott, s utódává Joffre tábornokot, a marnei győzöt nevezték ki. Joffre tábornokot Churchill úgy jellemzi, mint valami providenciális férfiút, akit jó sorsa ajándékozott Franciaországnak a legkritikusabb pillanatban. Franciaország valóban elveszettnek látszott az offenzíva első napjaiban. A németek egymásután lötték pocsékká a belgiumi erődöket, a franciák ellentámadásai meghiúsultak s fölényes erővel, ijesztő gyorsasággal haladtak az egész támadási fronton előre. Az egész támadási fronton 3:2 arányban vannak a németek a franciákkal szemben; Charleroinál pedig úgy aránylanak a német haderők a franciákkal, mint 3 az 1-hez. Franciaország helyzete aggasztó volt, majdnem kétségbeejtő. Joffre volt az a férfiú, aki Franciaországot egy nagy és elhatározó lépéssel megmentette a bukástól és megfordította a világhistória kerekét. Churchill Joffre tábornokot a következőképpen jellemzi:

— Joffre a műszaki fegyvernemhez tartozott s miután különböző alkalmazásban volt Madagaszkár szigetén Gallieni alatt, majd Marokkóban, hímévre tett szert mint meggondolt, nyugodt és kiegyen-

súlyozott ember és 1911-ben elfoglalta helyét a legfőbb haditanácsban. Nehezen lehetett volna embert találni, aki oly kevésbé felelt volna meg annak a fogalomnak, amelyet Angliában a franciákról alkottak, mint ez a bikanyakú, szélesvállú, nehéz gondolkodású, flegmatikus vidéki alak. Keresve sem lehetett volna megtalálni azt az embertípust, amely az első pillanatra kevésbé látszott volna alkalmasnak arra, hogy egy modern háborúnak bonyolult és szörnyű méretű gombolyagát szője vagy kibontsa, ő volt a haditanács legfiatalabb tagja. Sohasem vezetett még hadsereget, sem nagyobb gyakorlatot; még csak egy hadijátéknál sem. Az ilyen nagyobb gyakorlatoknál rendszeren az élelmezési főnök szerepét vette át és ez volt az ő háborús rendeltetése mozgósítás esetén.

— Joffre azt a javaslatot, hogy őt ilyen félelmesen felelősségteljes állásba kinevezzék, gondolkozva, habozással fogadta, ami tőle egészen természetes és tiszteletreméltó volt. Ingadozásának azzal vetettek véget, hogy Castelnau tábornokot, aki a francia vezérkar terveibe és elméleteibe be volt avatva, az ő személyes rendelkezésére bocsátották. Joffre tehát átvette ezzel a hatalmat, úgy, mint a francia vezérkar vezető elemeinek képviselője és mint az ő tanaiknak exponense...

— Joffre tábornokot ezek a tulajdonságai állandóan arra képesítették, hogy a folyvást változó francia kormányoknak igen értékes szolgálatokat teljesítsen, ő volt a megszemélyesített állandóság a változás világában és a pártatlanság a pártok világában. Jó köztársasági volt, szilárdan kialakult politikai nézetekkel, a nélkül azonban, hogy politizáló katona lett volna és hajlamos lett volna intrikákra. Senki sem vethette szemére, hogy bigott és viszont senki sem gyanúsíthatta meg azzal, hogy a szabad gondolkodó tábornokokat előnyben részesíti a katoöikusokkal szemben... Közel három esztendőn keresztül állott Joffre az egymást váltó kormányok alatt az ő posztján. Szolgált Caillaux alatt és Messimy alatt, szolgált Poincaré és Millerand alatt; szolgált Briand és Étienne alatt. Szolgálatban volt még Viviani és Messimy alatt is, amikor távoznia kellett helyéről.

A FRANCIA támadás valóban úgy következett be, amint azt Michel tábornok előre látta. A francia hadvezetőség, maga Joffre tábornok is, egymásután követtek el égbekiáltó hibákat. A francia hadsereg nem volt felszerelve valami fényesen a világháború kitörésekor. Színes ruhában, meglehetősen gyatra felszereléssel hajtották Joffre és alvezérei a francia katonák százezreit a németek verhetetlen ércfala elé. De a francia ármádia offenzív szellemmel, szinte vallásos fanatizmussal volt eltelve és gondolkodás nélkül rohant a halálba. A francia vezérkarnak egyik szigorú, de igazságos kritikusa, Jean Pierrefeu, aki az egész világháború alatt a hadikommunikéket szerkesztette, azt írja, hogy maga Joffre és vezértársai Bergsonnak, a filozófusnak „élan vital“ tanával voltak megmételvezve, úgy gondolták, hogy a háború megnyeréséhez semmi más nem kell, mint hősiesség, offenzív szellem, hajthatatlan akarat, vagyis röviden pusztá akarása a győzelemnek, s akkor Franciaország minden bizonnyal győzni fog. Az élan vital hitétől eltelve, kellő védelmi előkészületek nélkül hajtották a francia fiatalság százezreit a német ágyuk torkába.

Joffre maga sem tudta, hogy a marnei csatát ki nyerte meg. Egy alkalommal, társaságban egy nő ezt az indiszkrét kérdést intézte a tábornokhoz „Ki nyerte meg a marnei csatát?” A tábornok így felelt; „Asszonyom, ez nehéz kérdés. Csak azt tudom, ki vesztette volna el, ha elvesztjük.” Joffre maga sem tudván miért, a gyorsan előrenyomuló németeket oldalba támadta. Tisztán intuícióból cselekedett, katonai zsenijének spontán erejével, mint Churchill mondja. A csatát megnyerte és sikerével megmentette Európát, — mondja ismét Winston Churchill, aki egyébként a Joffre működésétől mérsékelten van elragadtatva.

A marnei csata után Moltke bús rezignációval jelentette a császárnak; „Felség, a háborút elvesztettük.” A vezérkari főnök igazat mondott, de ennek az igazságnak konzekvenciáját csak ő vonhatta le önmagára nézve, a császár, a német hadvezetőség azonban nem. Mindkét fél el volt határozva a marnei csata után, hogy kierőszakolja a döntést, bármilyen áldozatok árán is, minden erejének megfeszítésével, ezért tartott a világháború négy és fél esztendeig. Nincs itt már többé stratégia, mert attól fogva, hogy a nyugati harctér megmerevült, csődöt mondott az egész hadtudomány. Miben nyilvánult meg a hadvezért genialitás attól az időtől fogva, hogy a frontok többé-kevésbé megszilárdultak s a mozgó harc álló harccá változott, ezt nehéz volna kimutatni. Minthogy a népek az összes erőket a csataterekre dobták, s az ipari technikának minden eszközét a háború szolgálatába állították, a harc a gépek háborújává alakult s egészen más alakot öltött tehát, mint amilyennek maguk a hadvezérek kezdetben gondolták. Nagylendületű offenzívát a nyugati harctéren nem tudott végrehajtani egyleg senki a hadviselő felek közül. A németek azt a stratégiai tanítást követve, hogy a gyengébb felet kell letaposni, 1915-ben briliáns sikereket értek el keleten. Közben a szövetségesek összes offenzívái összeomlottak nyugaton. Pedig a francia nemzet támadó lendülete nem csökkent: 1914-től 1917-ig a kooperáló francia és angol haderők éppen kétszer annyi embert veszítettek, mint a németek.

Az angolok lassan készülődtek fel, az őket jellemző flegmával. A nép feltétlenül lelkesedett, amit az mutat legjobban, hogy a Conscriptio Bill megszavazásáig három és fél millióra emelkedett az önként jelentkezők száma. Anglia azonban csak Sir Douglas Haig fővezérré való kinevezésétől kezdve számított, mint komoly és a franciákkal egyenrangú ellenfél. A tábornokot, akit a világháború legnagyobb angol katonájának tartanak, Churchill a következőképpen jellemzi:

— Sir Douglas Haig, az angol hadsereg legkiválóbb tisztje volt. Minden képesítést elért, minden tapasztalatot megszerzett, szolgált minden állásban, amire őt a főparancsnokság alkalmasnak minősítette. A lovas fegyvernemből került ki, nagy társadalmi rangja volt, a mellett független volt anyagilag; egész életét a katonai tudományoknak és a katonai gyakorlatnak szentelte. Volt ezred-segédtsiszt, játszott pólót, elvégezte a hadiiskolát és vezérkari főnök lett a búr háborúban a lovas hadosztálynál. A harcmezőn léptették elő és kitüntették. Később egy expedíciós hadtestet vezetett és parancsnok lett Indiában. Azután a

hadügyminisztériumban szolgált és Aldershotban két hadosztályt vezényelt, amelyek abban az időben az egyetlen szervezett brit hadtestet alkották. Ebből az állásból vezette az első hadsereghadtestet át Franciaországba. Mialatt a főparancsnokság Sir John French kezében volt, Ő minden csatában a főharcot vezette. Az yperni csatában, kétségbeejtő helyzetben a kimerült és kisszámú brit zászlóaljok és ütegek a visszavonulásnál hadtestparancsnokuk friss bátorságát látva, visszanyerték erejüket, amint ő lassan egész vezérkarának élén a menini tűz alatt tartott országúton az első vonalak felé lovagolt.

— Nem volt a hadseregben tiszta, aki képesítve lett volna annyi különböző állásra. Bajtársainak nagyrabecsüléséhez járult még saját egészséges önbizalma. Tudta, hogy ez a hely neki érdem és jog szerint jár. Tudta, hogy nem volt riválisa és hogy állását nem protekcióval és nem képességeinek túlbecsülésével nyerte el. Ez a megismerés megbecsülhetetlen volt. Határozott, kiegyensúlyozott jelleme képesítette őt arra, hogy nem csak a vereség okozta csapásokkal és az ellenséges kéztől eredő sikertelenségekkel vessen számot, hanem azokkal a komplikált és nem kevésbé bántó gondokkal is, amelyek a francia szövetséges és az angol kabinet közötti viszonylatokból adódtak. A hadsereg élén éppoly biztosan érezte magát, mint a parasztleány a hazai rögön, amely nemzedékeken keresztül őseié volt, amelynek művelésére szentelte egész életét. Ámde a világháború nem ismert mestert, senki sem volt a szörnyű események újszerűségéhez hozzánöve. Emberkéz nem volt képes a vihart elhárítani, sem szem nem tudott a szétkorbácsolt felhőtornyokon áthatolni. Ennek az elbeszélésnek folyamán a jövő generáció érdekében valónak tartjuk, hogy lelkiismeretességgel vizsgálja meg a fontos tényeket és állapítsa meg az értékeket. Ha ezt megtettük, kiviláglik az a tény, hogy királyunknak nincs még egy másik alattvalója, aki a reá kimért szigorú vizsgálatoknak olyan nyugodt türelemmel s határozottsággal nézhetne eléjük, mint Sir Douglas Haig.

Az 1915-ik esztendő végeztével a központi hatalmak megduzzadt reményekkel néztek a jövő elé, a szövetségesek haditanácsait ugyanabban az időben a kapkodás, a határozatlanság jellemezi. A helyzet ennek az esztendőnek végén és a következő elején annyira nehéz, bonyolult, oly tragikusan komoly, hogy megegyezésről szó sem lehetett. A franciákat ismeretes hazafiságuk, elszántságuk, mindjobban felcsigázott elkeseredésük hajtotta a további ellenállásra. Az angolokban a nemzeti büszkeség olyan fokot ért el, mint száz esztendővel azelőtt a napóleoni háborúk idején. A németeket erejük öntudata ösztönözte további tettekre: győzniük kell, mert ezt kívánja a császár és a dinasztiaik presztízse, a birodalom érdeke, amelynek jövőjét egyetlen kártyára tették. A Habsburg-monarchiát másodrendű országgá süllyesztette volna, ha elfogadja 1915 elején Olaszország feltételeit. Tehát a célok, az indító okok, a helyzetek, a külső és belső faktorok úgy kuszálódtak össze, hogy a békés kivezető útnak ennek az esztendőnek végén még csak a leghalványabb reménye sem csillogott; mindkét fél harcolni akart tovább a végső győzelem reményében, minden erejének megfeszítésével.

A világháború 1915-től 1918-ig tartó stagnáló periódusának ese-

ményeit Churchill egyenként szemügyre veszi és valamennyit méltatja stratégiai és politikai szempontból. Ez a periódus Verdun ostromával kezdődik. A verduni csata a francia nemzeti heroizmusnak szinte utólérhetetlen példajaként van bejegyezve a világháború annaleiseibe. Itt alaposan megcáfolták a franciák azt a német részről eredő lelkicsinló felfogást, hogy az ő hadseregük operetthadsereg. Az emberi hősiességnek, a lelkesedésnek, a halált megvetésnek bámulatos példáit mutatta a francia hadsereg a verduni erődöknek hónapokig tartó ostroma alatt. Volt-e ennek az ostromnak német részről valami értelme? Churchill szerint volt is, nem is. Falkenhayn elérte, amit akart: felmorzsolta a francia hadsereg egy jelentékeny részét, de ugyanakkor olyan mulasztást is elkövetett, amelyet Németország nem tudott helyrehozni többé. Falkenhayn úgy gondolta, hogy Verdun lesz az az üllő, amelyen a francia ármádiát szétkalapálja. Tudta, hogy ezt a fontos vonalat a franciák nem riadva vissza semmiféle áldozattól, a végsőig fogják védeni és nem is számított arra, hogy az erődöket sikerül áttörni. Tervé csak az volt, hogy a franciáknak helyrehozhatatlan veszteségeket okozzon. A gyengén felszerelt erődrendszert, amelynek egységei még rendesen kiépített árkokkal sem voltak egybekötve, Falkenhayn kétezer erre a célra készített ágyúval kezdte lövetni és felvonultatta Németország legjobb pihent erőit. Joffre nem vesztette el nyugalmát, amikor a ostrom 1916 február 11-én megkezdődött. Castelnau és Petain tábornokok gyorsan rendbehozták az erődöket s maga a katonaság pedig Párizs kapuját páratlan energiával és halálmegvetéssel védte. A franciák négyszázhatvan ezer embert vesztek halottakban és sebesültekben, a németek kétszázhetvennyolcezer embert. Falkenhayn elérte félig-meddig mégis célját: a franciákat rengeteg ember feláldozására kényszerítette, de elmulasztott egy grandiózus tervet, amelynek végrehajtására a lehető legalkalmasabbak voltak a viszonyok. Ha 1916 elején ugyanis a legyengült Oroszország ellen fordul, meghódíthatta volna az egész Ukrajnát, tehát megszerezte volna Oroszország legtermékenyebb területeit, Rigától egész a Kaukázusig, amelyek azután dúsan táplálták volna a háborút. E helyett elpocsékolták a németek az időt Verdimmél, közben megengedték Ausztriának, hogy egy felesleges offenzívát kezdjen Olaszország ellen, mialatt tehát a központi hatalmak elkövették ezeket a kárhozatos mulasztásokat, felkészült Oroszország. Bruszilov nagyszerű nyári offenzívájának ez adja meg a magyarázatát.

Románia beavatkozását Churchill a központi hatalmak nagyszámú politikai baklövéséi közé iktatja. Ha Falkenhayn esztelen módon nem pocsékolja az időt és Németország erejét Verdimmél, Oroszország leveretése után Románia a központi hatalmak ölébe hullott volna. Amíg Károly király élt, Románia ellenállt az antant csábító kísérleteinek, mert az uralkodó lélekben Hohenzollem volt és német, s ragaszkodott a monarcháival fennálló szövetségi paktumhoz. Károly 1914 október 10-én meghalt, Bratianuék számára szabad volt az út. A központi hatalmak 1915 évi fényes győzelmei azonban meghiúsították az antant-diplomaták munkáját; Bratianuék tépelődtek s várták, míg az alkalmasabb időpont elkövetkezik. Ez az időpont Churchill

szerint 1916 június 4-e lett volna, a Bruszilov-féle offenzíva kezdete. Oroszország Romániával társulva, az osztrák-magyar frontot, amelyet számbelileg gyenge haderők védtek, könnyűszerrel felmorzsolhatta volna, s ilymódon Románia megbecsülhetetlen szolgálatokat tett volna a szövetségeseknek, kiket nyugaton egymásután értek a legnagyobb csapások. Románia azonban elkésett. Bruszilov támadásait a központi hatalmak megállították, s az akkor már meggyengült orosz haderők nem tudtak kiadós segítséget nyújtani Romániának. A Falkenhayn- és a József főherceg-féle ellentámadás a román hadat Erdélyből kisöpörte, majd magát az országot kétharmad részben meghódította. Románia ilyenformán szövetségeseinek semmit sem használt. Ennél a meglepő stratégiai megállapításnál csak az a meglepőbb, hogy az antant milyen gazdagon jutalmazta Romániának azokat a szolgálatait, amelyek zérussal voltak egyenlők.

Az 1917-ik esztendő elején a szövetségesek általános helyzete vigasztalan képet nyújt. Románia letiporva, az olasz offenzívák összeomlanak, Oroszország forradalom előtt, alkalmas lett volna az időpont mindkét fél számára a tisztességes béke megkötésére. A szövetségesekre nézve nagy szerencse volt, hogy Tirpitz admirális és a német hadvezetőség a császár és Bethmann Hollweg ellenkezései dacára kieroszakolta a korlátlan tengeralattjáró harc proklamálását. Itt is közrejátszott a történelmi véletlen. Ha az orosz forradalom előbb kitör, például decemberben, nincs korlátlan tengeralattjáró harc, minthogy pedig Franciaország nem tartott volna ki egy esztendőnél tovább, a világháború egyezményes békével, vagyis a németek győzelmével végződik. Franciaország valóban rosszul állt. Joffre tábornokot, akiről kitűnt, hogy nem a nagy Napóleon reinkarnációja, mint hálás honfitársai gondolták, 1916 decemberében eltávolították. Nivelle tábornok nagy offenzívája az Aisne mellett összeomlik s a francia hadseregben kezdtek terjedni a lázadás bacillusai. Szerencsére a sporadikus felkeléseket elfojtották és Pétain az új generalisszimusz helyreállította a rendet és fegyelmet.

Mi indíthatta az Egyesült-Államokat arra, hogy feladva a Monroe-elvet, a háromezer mérföldes tengeri úton milliós tömegeket hozzon át a vérbe és lángba borult Európába, ennek a kérdésnek Churchill igen vékony és nem kielégítő magyarázatát adja. Azt mondja, hogy az Egyesült-Államok népét a tengerjog megsértése indította beavatkozásra. A németek újoncok voltak a tengeren, nem ismerték a tengerjog szent voltát s azt hitték, hogy amint a front közelében levő városokban büntetlenül megölhetik — amint ezt Churchill hiszi — a harcban részt nem vevő civileket, nőket, gyermekeket, azonképpen elsüllyeszthetnek minden hajót a tengeren, tekintet nélkül arra, hogy az milyen nemzethez tartozik. Ez háborította fel az Egyesült-Államok kormányát és népét Churchill szerint. A korlátlan tengeralattjáró harc kétségkívül borzalmas terv volt, de a németeket menti az, hogy az antant blokádja miatt gyermekeik nem kaptak enni; az éhezők elke-seredett dühe mondotta ki a hadvezetőséggel a korlátlan tengeralattjáró háborút. Hogy mint hadieszköz, meggondolatlan volt, az más kérdés. A korlátlan tengeralattjáró harc valóban nem ért célt. A németeknek

mindössze kétszáz tengeralattjárójuk volt a korlátlan tengeralattjáró harc kezdetén, s ennyivel nem lehet elzárni a francia és angol kikötőket, amelyeket több mint háromezer járműegység védett a németek ellen. A tengerjog megsértésén kívül kétségkívül más okai is voltak Amerikának a beavatkozásra; ezek voltak többek közt az angolszász szolidaritás, amely igen szorossá fejlődött a háborút megelőző évtizedekben és az, hogy a gazdasági és pénzügyi kapcsolatok révén az Egyesült-Államoknak is érdeke volt, hogy az antant megnyerje a háborút. Amerika pénzzel, hadiszerezettel támogatta a szövetségeseket kezdettől fogva s a formális beavatkozás nem volt más, mint a háború folytatása a központi hatalmak ellen más eszközökkel.

A központi hatalmak most már nem győzhettek; csak egyezményes békére lehetett volna kilátásuk, ha a németek nem követnék el ismét igen nagy hibát az 1918-ik esztendő elején. Három esztendő múlva, az 1920 év végéig ötmillió kiképzett katonát tudott volna Amerika átszállítani az európai kontinensre. Foch marsall kinevezésével esztendőig tartó huzavona után végre megvalósult az antant vezető politikusainak az az óhajta, hogy úgy harcoljanak a központi hatalmak ellen, mint egy nemzet. A vad energiájú Clemenceau és Lloyd George, a fáradhatian szervező, biztosította azt, hogy Franciaországban és Angolországban minden emberi tevékenység a hadviselés érdekeit szolgálja. Magát Wilson elnököt Churchill nem próbálja meg alaposan, éles vonásokkal jellemezni. Az elnököt jól jellemezni valóban nehéz, szinte leheleden feladat. Baker emlékirataiból és House ezredes följegyzéseiből az tűnik ki, hogy az elnök jóakarató doktrinér volt, aki azt hitte, hogy nagyszerű apostoli küldetés van reá ruházva. Minthogy azonban nézeteit a béketárgyalásokon megvalósítani nem tudta, mert halvány sejtelve sem volt arról, hogy bizonyos elvekből hogyan lehet Európában praktikus valóság, ő lett minden idők egyik leggyászosabb emlékü álprófétája.

Németország leveretését Churchill stratégiai magyarázatai alapján a következő hibák idézték elő:

Az első nagy hiba az volt, hogy a németek bevonultak Belgiumba, nem törődve azzal, hogy azt Anglia casus belli-nek tekinti. A második nagy hiba volt a korlátlan tengeralattjáró harc proklamálása, tekintet nélkül arra, hogy az Egyesült-Államok nem lépnek-e be a hadviselők közé. A harmadik nagy hibát Ludendorff követte el 1918-ban, amikor az Oroszországban felszabadult több mint egymilliónyi haderőt döntő oífenzívára dobta be nyugaton. Ha a németek nem követik el az első hibát, Franciaországot és Oroszországot egy esztendő leforgása alatt legyűrik. A második hiba elkövetése nélkül Churchill szerint 1917-ben elfogadható békét kaptak volna; a harmadik hiba nélkül a Maas-folyó és a Rajna között átléphetetlen frontot alkottak volna és hosszú tusa után ki tudtak volna kényszeríteni elfogadható békefeltételeket. A nem sikerült offenzíva azonban annyi emberáldozatba került, hogy a német hadsereg összeomlott és a háború nem tartott 1919 év végéig, mint az antant hadvezetőség gondolta. Mindezeket a hibákat a német hadvezérek követték el. Minthogy a német vezérkar politizált is a háború folyamán, ez a testület képviselte az állami szuverenitást s sem a

császár, sem a parlament, Churchill szerint Németország katasztrófájáért felelősségre nem vonható.

Erre a három gyászos pontra visszavezetni a központi hatalmak gyászos összeomlását, kétségkívül igen megkapó. De be tudná-e Churchill vagy akárki más bizonyítani, hogy Anglia Belgium semlegességének megsértését nem használta pusztán ürügynek, hogy ezzel a saját régi megfontolt támadó szándékát leplezze. Angliában a német flottatörvény óta folyvást erősödött a német gyűlölet. Ha a németek nem sértik meg Belgium semlegességét, az angol kormány talált volna más okot a hadüzenetre. A korlátlan tengeralattjáró harc vészes következményeit valóban a német hadvezetőség rovására lehet írni. A birodalomnak az volt a nagy szerencsétlensége, hogy a világháborúban nem voltak politikusai csak hadvezérei. Lehetséges, hogy Ludendorff tavaszi nagy offenzívája hiba volt, de ha meggondoljuk, hogy Amerika milliósámmra zúdította át a friss erőket, feltételezhető-e, hogy az összeomlást Németország elkerülhette volna? A belső front idegzete mondta fel először a szolgálatot, Németországban meg nálunk is.

Ezek miatt a hibák miatt omlottak-e össze a központi hatalmak, miután négy és fél esztendőn keresztül az egész világ ellen aránytalan küzdelmet folytattak, arról sokat lehetne vitázni. Az ilyen utólagos megállapítások: ha ez nem így történt volna, akkor nem következett volna be ez vagy amaz az esemény, lehetnék nagyon érdekesek, de igen csekély az értékük. Ez a három stratégiai hiba a katasztrófális összeomlásnak felületés és szimpla magyarázata. Kétségbevonhatatlan bizonyossággal egy dolog determinálta a központi hatalmak bukását, az, hogy Anglia beavatkozott. A westfáliai békekötés óta az újkori emberiség három nagy világháborút élt át, mind a háromban sajátos következetességgel az a fél győzött, amely mellé Anglia szegődött. Mert a szigetország saját számbeli súlyával, hatalmas gazdasági erőforrásaival s összeköttetéseivel minden háborút eldönt. Így történt most is. A modern Európa harmadik nagy catalaunumi csatájában győzött a számok primitív törvénye: az a fél került ki diadalmasan, amelynek több volt az emberszáma, az élelmiszere és hadianyaga.

BALLA ANTAL